

УДК: 378:371.2

**ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНЕ
СЕРЕДОВИЩЕ, ЯК ОСНОВА
РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ У КОНТЕКСТІ
ВИКЛАДАННЯ МОВ У АГРАРНОМУ
ВИЩ**

Н.А. ЛЕБЕДЕВА, канд. педаг. наук.,
старший викладач
Вінницький національний аграрний
університет

Освітній процес аграрного ВНЗ є тим середовищем, у якому особистість набуває якостей, необхідних для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності. Суттєвим чинником виникнення та розвитку цих якостей є міжособистісна взаємодія, що виникає у процесі спілкування.

Розвиток діалогічно-комунікативної взаємодії у професійно-ціннісному середовищі сприяє зміні позиції студента; створенню можливостей для зміни стереотипів; формуванню позитивної моделі поведінки особистості; реалізації активності студентів; динамізму та інтенсивності спілкування; створенню сприятливої емоційно-психологічної атмосфери.

Результативність процесу становлення професійних та особистісних якостей майбутнього фахівця аграрія суттєво залежить від прагнення викладача зорієнтувати власну діяльність на розвиток особистості студента. Духовна сутність та моральні цінності мають стати запорукою взаємодії викладача та студента.

Ключові слова: професійно – ціннісне середовище, комунікативна взаємодія, модель поведінки, , емоційно – психологічна атмосфера.

Літ. 9.

Постановка проблеми. Становлення професійних та особистісних якостей майбутнього фахівця відбувається у навчально-виховному процесі ВНЗ. Результативність цього процесу суттєво залежить від прагнення викладача зорієнтувати власну діяльність на розвиток особистості студента. Духовна сутність та моральні цінності мають стати запорукою взаємодії викладача та студента.

Аналіз останніх досліджень. Розв'язання різноманітних проблеми, пов'язаних із розвитком ідеї педагогічної взаємодії, висвітлено у працях сучасних українських вчених (О. Глузман, О. Друганова, С. Золотухіна, М. Євтух, В. Курило, О. Микитюк, С. Микитюк, В. Майбородова, Н. Побірченко, Н. Пузиркова, О. Рацул). Емоційно-комунікативну сторону навчальної взаємодії аналізують у своїх працях Е. Беленкіна, Л. Жарова, В. Кан-Калик, В. Котов, М. Никандрова.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія, з точки зору сучасної соціології, – це процес безпосереднього чи опосередкованого взаємного впливу людей, що спричиняє обумовленість та зв'язок між ними.

Саме обумовленість є головною особливістю взаємодії, коли кожна зі сторін є і причиною, і одночасно наслідком зворотного впливу протилежної сторони, що визначає розвиток об'єктів та їх структур.

Але взаємодія – це не лише вплив людей одне на одного, а й безпосередня організація їх спільних дій, що дозволяє групі реалізувати спільну для її членів мету.

Наше дослідження має за мету формування ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності. Тому взаємодія між суб'єктами освітнього, в тому числі і виховного процесу вищого аграрного навчального закладу має бути спрямована на досягнення цієї мети.

Метою статті є розглянути чинники та сутність педагогічної взаємодії у професійно - ціннісному середовищі у контексті викладання мов у виші.

Взаємодія існує у вигляді двох компонентів: змісту та стилю. Зміст взаємодії визначає, з якого приводу виникає та чи інша взаємодія, а стиль – вказує на те, як людина взаємодіє з оточуючими.

У формуванні ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності нам слід зазначити критерії продуктивного стилю як плідного способу контакту, що сприяє встановленню та продовженню стосунків, розкриттю особистісного потенціалу та досягнення ефективного результату у спільній діяльності. Отже, для продуктивної взаємодії важливий характер активності в позиції з партнером (гуманітаризація освіти передбачає суб'єкт - суб'єктні відносини); характер поставленої мети (важлива спільна розробка близької та далекої мети); характер відповідальності (відповідальність за результат несуть всі учасники взаємодії).

Практична взаємодія людей супроводжується спілкуванням, що забезпечує планування, здійснення та контроль цієї діяльності.

Спілкування – це складний різноплановий процес встановлення та розвитку контактів та зв'язків між людьми, які виникли завдяки потребі у спільній діяльності та передбачають обмін інформацією й напрацювання єдиної стратегії взаємодії. Спілкування здійснюється за допомогою вербального та невербального впливу та передбачає зміни у пізнавальній, мотиваційній, емоційній та конотативній сферах учасників взаємодії.

Розробляючи комплекс педагогічних умов, ми виходили з того, що формування ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності здійснюється в діяльності. Діяльність супроводжується спілкуванням. Як відомо, спілкування поліфункціональне. Воно виступає як і засіб управління в ВНЗ, так і як засіб формування ставлення до професійної діяльності.

В. Кан-Калик зауважував, що виховання буде ефективним у тому випадку, якщо у вихованця викликане позитивне ставлення до того, що ми хочемо у нього виховати. До того ж, те чи інше ставлення завжди формується завдяки

спілкуванню [6]. Успішність спілкування є передумовою ефективного оволодіння студентами майбутньою професією.

При організації процесу професійної підготовки студентів у вищій школі ми надаємо спілкуванню особливого значення. Це обумовлено функціями спілкування: організаційною, інформаційною, ціннісно-орієнтованою, розвивальною та корегувальною [8].

Організаційна функція спілкування сприяє встановленню взаємодії учасників педагогічного процесу, який пов'язаний з формуванням усіх компонентів ціннісного ставлення. В даному випадку спілкування є засобом організації педагогічного процесу.

Інформаційна функція спілкування полягає в усвідомленні мети навчання, сутності майбутньої професійної діяльності. Ця функція забезпечує обмін інформацією про майбутню професійну діяльність.

Ціннісно-орієнтована функція спілкування полягає в оцінці взаємодії учасників педагогічного процесу, в отриманні інформації, що сприяє формуванню ціннісного ставлення студентів ВНЗ до майбутньої професійної діяльності.

Розвивальна функція спілкування виступає як рушійна сила, засіб підвищення кваліфікації студента, що виявляється у розвитку навиків ділового спілкування, формування установки, переконання, професійного спрямування, ціннісного ставлення особистості до професійної діяльності.

Корегувальна функція спілкування полягає в забезпеченні розуміння учасниками спілкування одне одного, у встановленні між ними контакту, в прийнятті узгоджених рішень, у взаємній корекції спілкування, подоланні бар'єрів спілкування.

Невід'ємною складовою будь-якої трудової діяльності є професійне спілкування. За А. Бодальовим, «трудова діяльність також обумовлює та програмує зміст і характер ділового спілкування людей, що беруть участь у створенні матеріального продукту. Багато фактів свідчать про те, що характеристики міжособистісного спілкування у праці пов'язані з технологією створення продукту, розподіленням функцій між виконавцями і з конкретними особливостями того чи іншого трудового процесу» [2].

Освітній процес ВНЗ є тим середовищем, у якому особистість набуває якостей, необхідних для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності. Суттєвим чинником виникнення та розвитку цих якостей є міжособистісна взаємодія, що виникає у процесі спілкування.

Основа всіх взаємодій, які відбуваються між людьми у межах людського буття складає саме діалог [7]. Під час навчально-виховного процесу діалог є важливою формою взаємодії його учасників.

З позиції аксіологічного підходу діалог – це форма спілкування, яка передбачає прийняття партнерами цінностей один одного, орієнтацію кожного на розуміння і визнання один одного.

Однією з функцій вищої освіти є комунікативна, сутність якої полягає у забезпеченні взаємодії між викладачами та студентами з метою обміну думками, почуттями, світоглядними та ціннісними позиціями. Як зазначає І. Зязюн, комунікація пов'язана зі спілкуванням, передаванням інформації від однієї людини до іншої. Це є «специфічна форма взаємодії людей у процесі пізнавально-трудової діяльності за допомогою мови чи інших знакових систем» [5].

Комунікативність як складова спілкування передбачає створення умов для обміну думками, поглядами, висловлювання власних позицій та міркувань, а також дотримання викладачами під час спілкування зі студентами відповідного такту, стилю й образу поведінки, які б сприяли встановленню діалогічних відносин.

У юнацькому віці принципово нові особливості комунікативної сфери не формуються, а розвивається те, що було закладено на попередніх етапах. Особливості комунікативної сфери продовжують впливати на розвиток особистості, оскільки формування самоідентичності, розвиток самосвідомості та професійне самовизначення, які є основними новоутвореннями цього вікового періоду, тісно пов'язані з долученням суб'єкта до системи соціальних відносин (освітнього середовища ВНЗ). У той же час успішна адаптація та набуття почуття самоідентичності шляхом долучення до професійно-ціннісної діяльності, забезпечить умови для формування ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Комунікативні дії людина може освоїти і самостійно і на момент вступу до вишу студент має певний набір комунікативних вмінь. Але ці вміння не завжди ефективні. Опанувати способи ефективної комунікативної взаємодії можливо лише опинившись у професійно-ціннісному середовищі.

У свою чергу професорсько-викладацький склад вищого навчального закладу покликаний створити необхідні умови для плідного діалогу зі студентами, належній організації навчально-виховного процесу: лекцій, семінарів, дискусій, тренінгів, публічних, групових та індивідуальних форм обговорення питань, які цікавлять студентську аудиторію. При цьому потребує особливої уваги готовність викладачів брати участь у публічних дискусіях, колективних обговореннях, вечорах запитань і відповідей, професійних клубах, громадських слуханнях, присвячених актуальним проблемам професійного розвитку.

Сучасні умови викладання у вишах значно розширюють можливості взаємодії викладача і студента, завдяки використанню нових та вдосконаленню традиційних методів освітнього процесу. У будь-якому випадку, кожен має безліч можливостей реалізувати свою суб'єктну активність, продемонструвати позицію, виявити ставлення. Навіть монологічна за своєю сутністю лекція може бути використана для розвитку діалогічно комунікативної взаємодії, за умови обговорення мотивації до вивчення теми, звернення до досвіду студентів,

акцентування уваги на тому, що студенти вже знають, надання можливостей зворотного зв'язку.

Формою діалогічно комунікативної взаємодії на семінарських заняттях є переважно дискусія. Її ефективність забезпечується почерговістю у виступах, реалізацією прав кожного на власну думку, орієнтуванням учасників на чіткість та обґрунтованість аргументації. Тренінги, як і дискусія, є інтерактивними методами у навчанні та вихованні. Перевага тренінгу в тому, що відбувається природне входження в проблему та створюються сприятливі умови для практичного вирішення цього питання.

У спільній професійній діяльності колективу виникають взаємовідносини, спілкування, зумовлене колом інтересів, що найчастіше обмежується обміном інформацією стосовно спільної праці або навчання, використовуються професійні поняття, науково-технічна термінологія, яка обумовлює ступінь взаєморозуміння під час виконання колективної роботи.

Сучасний етап розвитку суспільства викликає потребу у підготовці фахівців, які б відповідали вимогам сучасного ринку праці. Тому вища освіта має озброїти теперішнього студента і майбутнього професіонала не лише традиційним набором професійних знань, умінь та навичок, а й створити умови для розвитку особистісного потенціалу, підготувати випускника до продуктивної самостійної діяльності у професійній та життєвій сферах. Компетентнісний підхід на перше місце ставить не інформованість фахівця, а його вміння вирішувати проблеми, які виникають у професійній діяльності та міжособистісній взаємодії.

Інструментом у формуванні діалогічно-комунікативної взаємодії застосовують особистісно-зорієнтовані методики – тренінги та ділові ігри. Вони є дієвою формою навчання, що робить більш активною навчальну діяльність, моделюють професійні ситуації та дають можливість їх аналізувати та виконувати оптимальні дії в майбутньому. Комплекси тренінгів та ділових ігор дають можливість створювати та об'єднувати колектив, налагоджувати взаємодію у ньому, активують розум, налаштовують на пошуки оптимальних рішень у ситуативних завданнях, надають можливість проявляти та вдосконалювати свої творчі навички, сприяють розвитку вміння орієнтуватися у реальних життєвих ситуаціях, дають професійну стійкість, виробляють активне ставлення до життя, до майбутньої професійної діяльності та цілеспрямованість у досягненні мети.

А. Макаренко писав: «Є ще один важливий метод – гра... треба, насамперед, сказати, що між грою та роботою немає такої великої різниці... У кожній гарній грі є, перш за все, робоче зусилля думки... Дехто вважає, що робота відрізняється від гри тим, що в роботі є відповідальність, а у грі її немає. Це неправильно: у грі така ж сама велика відповідальність, як і в роботі, звичайно ж, у грі гарній, правильній...» [3].

Ігрові технології – це сукупність процесів та методів навчання, що представляють собою форму пізнавальної діяльності слухачів в умовних ситуаціях спрямованих на формування у них педагогічних здібностей, знань, вмінь та особистих якостей у процесі вирішення педагогічних завдань [1].

Так, наприклад, вітчизняна дослідниця В. Свистун найефективнішими інтерактивними технологіями навчання, які зокрема сприяють формуванню комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі, визначає імітаційні, організаційно-діяльнісні й ділові ігри, прийоми активізації навчальної діяльності, евристичні технології генерування ідей і різні види тренінгів [9].

І. Коротяєва, досліджуючи ділову гру як засіб професійного та пізнавального інтересу студентів, доводить, що «її сутність полягає в наступному: ділова гра розглядається як засіб контекстного навчання, при якому засвоєння знань, формування вмінь та звичок наче покладені в основу професійної діяльності, що представлена в навчанні в певній модельній формі. В контекстному навчанні, як і в традиційному, навчальний матеріал подається за допомогою відповідних знаків, знакових систем і є знанням, яке необхідно засвоїти» [4].

Велика кількість професійних поразок спричинена відсутністю стратегічних звичок в побудові власної професійної моделі. Рівень професійної зрілості залежить від здатності педагога реалізувати на методологічному рівні стратегічний шлях: від духовно-прогностичного цілепокладання через структурну побудову системи знань до організації отримання кінцевого результату, спрямованого на нарощування ментальних цінностей [6]. Практику педагогічної гри можна вважати успішною тоді, коли студенти отримують не лише більш конкретні уявлення про майбутню професійну діяльність, але й розвивають аналітичні здібності, синтезують культуру діяльності, у них формується цілісна понятійна система. Таким чином, гра надає можливість кожному студенту відчувати себе суб'єктом педагогічного процесу, проявляти та розвивати свою особистість

Висновки. Розвиток діалогічно-комунікативної взаємодії у професійно-ціннісному середовищі у контексті викладання мов у аграрному виші сприяє зміні позиції студента; створенню можливостей для зміни стереотипів; формуванню позитивної моделі поведінки особистості; реалізації активності студентів; динамізму та інтенсивності спілкування; створенню сприятливої емоційно-психологічної атмосфери.

Список використаної літератури

1. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г. Асеев. – М.: Мысль, 1976. – 158 с.
2. Бодалев А.А. Психология общения. Избранные психологические труды / А.А. Бодалев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во Москов. психолого-социального ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2002. – 320 с.

3. Виленский В.Я. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе: учеб. пособие / В.Я. Виленский, П.И. Образцов, А.И. Уман.; под ред. В.А. Сластенина. – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 192 с.

4. Громкова М.Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности: учеб. пособие для вузов / М.Т. Громкова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 415 с.

5. Зязюн І.А. Освітня парадигма – тип культурно-історичного мислення і творчої дії суб'єктів освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Збірник наукових праць За редакцією І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. – Київ, 2003. – С.15–30.

6. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В.А. Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.

7. Леонтьев А.Н. Личность: определение и описание / А.Н. Леонтьев // Вопросы психологии. – 1992. – № 3-4. – С. 34-42.

8. Сафронова Е.М. Воспитательная деятельность в контексте личностного подхода в образовании / Е.М. Сафронова // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 38–44.

9. Сафронова Е.М. Воспитательная деятельность в контексте личностного подхода в образовании / Е.М. Сафронова // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 38–44.

Список використаної літератури в транслітерації /References

1. Aseyev V.G. Motivatsiya povedeniya i formirovaniye lichnosti / V.G. Aseyev. - М.: Mysl', 1976. - 158 s.

2. Bodalev A.A. Psikhologiya obshcheniya. Izbrannyye psikhologicheskiye trudy / A.A. Bodalev. - 3-ye izd., Pererab. i dop. - М.: Izd-vo Moskov. psikhologo-sotsial'nogo in-ta; Voronezh: MODEK, 2002. - 320 s.

3. Vilenskiy V.YA. Tekhnologii professional'no-oriyentirovannogo obucheniya v vysshey shkole: ucheb. posobiye / V.YA. Vilenskiy, P.I. Obratsov, A.I Uman.; pod red. V.A. Slastenina. - М.: Pedagogicheskoye obshchestvo Rossii, 2004. - 192 s.

4. Gromkova M.T. Psikhologiya i pedagogika professional'noy deyatel'nosti: ucheb. posobiye dlya vuzov / M.T. Gromkova. - М.: YUNITI-DANA, 2003. - 415 s.

5. Zyazyun I.A. Osvitnya paradyhma - typ kulturno-istorichnoho myslennya y Tvorchoyi Diyi sub'yektiv osvity // Pedagogika i psykholohiya profesynoyi osvity: rezultaty DOSLIDZHEN i perspektyvy: Zbirnyk naukovykh prats za redaktsiyeyu I.A. Zyazyuna ta N.H. Nychkalo. - Kyiv, 2003. - S.15-30.

6. Kan-Kalik V.A. Uchitel' v pedagogicheskom obshchenii / V.A. Kan-Kalik. - М.: Prosveshcheniye, 1987. - 190 s.

7. Leont'yev A.N. Lichnost': opredeleniye i opisaniye / A.N. Leont'yev // Voprosy psikhologii. - 1992. - № 3-4. - S. 34-42.

8. Safronova Ye.M. Vospitatel'naya deyatel'nost' v kontekste lichnostnogo podkhoda v obrazovanii / Ye.M. Safronova // Pedagogika. - 2003. - № 3. - S. 38-44.

9. Safronova Ye.M. Vospitatel'naya deyatel'nost' v kontekste lichnostnogo podkhoda v obrazovanii / Ye.M. Safronova // Pedagogika. - 2003. - № 3. - S. 38-44.

АННОТАЦИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЦЕННОСТНАЯ СРЕДА КАК ОСНОВА
РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В
КОНТЕКСТЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКОВ АГРАРНОМ ВУЗЕ /
ЛЕБЕДЕВА Н.А.

Образовательный процесс аграрных вузов является той средой, в которой личность приобретает качества, необходимые для успешного осуществления будущей профессиональной деятельности. Существенным фактором возникновения и развития этих качеств является межличностное взаимодействие, возникающее в процессе общения.

Результативность процесса становления профессиональных и личностных качеств будущего специалиста существенно зависит от стремления преподавателя сориентировать свою деятельность на развитие личности студента. Духовная сущность и нравственные ценности должны стать залогом взаимодействия преподавателя и студента.

Развитие диалогически - коммуникативного взаимодействия в профессионально-ценностной среде способствует изменению позиции студента; созданию возможностей для изменения стереотипов; формированию позитивной модели поведения личности; реализации активности студентов; динамизма и интенсивности общения; созданию благоприятной эмоционально-психологической атмосферы.

Ключевые слова: *межличностное взаимодействие, модель поведения, профессионально - ценностное среду, эмоционально - психологическая атмосфера.*

ANNOTATION
THE PROFESSIONAL AND VALUABLE ENVIRONMENT AS THE BASIS
OF DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE INTERACTIONS IN THE
CONTEXT OF TEACHING LANGUAGES IN AGRARIAN HIGHER
EDUCATION UNIVERSITY / LEBEDEVA N.A.

The educational process of higher school is the environment in which a person acquires the qualities necessary for the success of future professional activity. An important factor in the emergence and development of these qualities is the interpersonal interaction that occurs in the communication process.

Development of dialogical-communicative interaction in professional and evaluative environment conducive to change the position of the student; the creation of opportunities for changing attitudes; creating positive behaviors of the individual;

implementation activity of students; dynamism and intensity of communication; making a positive emotional and psychological atmosphere.

The effectiveness of formation process of future specialist`s professional and personal qualities essentially depends on the teacher's desire to target its activities on the development of the individual student. The spiritual essence and moral values have become the key interaction between teacher and student.

Keywords: *interpersonal interaction, behavior, professional - valuable environment, emotional - psychological atmosphere.*

Авторські дані

Лебедева Наталія Анатоліївна - кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української та іноземної мов Вінницького національного аграрного університету (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3. e-mail: lebedeva@vsau.vin.ua).